

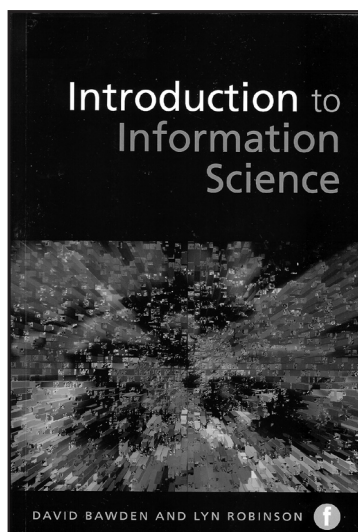

Korszerű bevezetés a könyvtártudományba

A kötet szerzői nemzetközileg elismert szakemberek: mindketten a londoni City Egyetem oktatói. *David Bawden* egyúttal a kiemelkedő szakfolyóirat, a *Journal of Documentation* szerkesztője. Sokan ismerik őket idehaza is, sokaknak személyes ismerősei lettek, hiszen különféle tanfolyamokat vezettek Budapesten, és a Közép-Európai Egyetem nyári kurzusait is itt tartották. Valószínűleg széles körű ismertségükkel is magyarázható könyvüknek az a szokatlan vonása, hogy nem egy, hanem hat előszót találunk benne. Ezeket ugyanis olyan neves szakemberek írták, mint *Theresa Dirndorfer Anderson* (Sydney), *Andrew Dillon* (Austin, TX), *Jonathan Furner* (Los Angeles, CA), *Birger Hjørland* (Koppenhága), *Fidelia Ibekwe-SanJuan* (Lyon) és *Maja Žumer* (Ljubljana). Ez a lista annak is érdekes, aki a fenti neveket vagy azok egy részét nem ismeri. „Földrajzi” elhelyezkedésük ugyanis mindenképpen figyelemre méltó.

Természetesen újdonságot, új megközelítést bőven találunk a könyvben, különösen, ha a hazai szakirodalommal vetjük össze. Ezért is szerepel ismertetésünk címében a *korszerű* szó.

A könyv – címéhez híven – bevezetés az információtudományba. Idehaza már sokszor olvashattunk arról, hogy minek nevezzük mindazt, amiről pél-

BAWDEN, David – ROBINSON, Lyn
Introduction to information science
/ David Bawden and Lyn Robinson. – London : Facet, cop. 2012.
- XXX, 351 p.
ISBN 978-1-85604-810-1

dául a *Könyvtári Figyelő* cikkeinek jelentős része szól. Azt mondhatjuk, közmegegyezés van abban, hogy ez a tudományterület a *könyvtár- és információtudomány*, amelyet – leginkább kényelmi okokból – *könyvtártudomány*nak aposztrofálunk. Tegyük viszont félre azt a kérdést, hogy a fogalmak, amelyek e két elnevezés mögött állnak, azonosak-e azzal, amiről Bawden és Robinson könyve szól, ugyanis – ahogyan a szerzők azt előszavukban jelzik – igen tág területről van szó. Ennélfogva nekünk sem kell vitákba bonyolódunk, és a szerzők sem próbálnak meg mindent teljes mélységében kifejteni, inkább rámutatnak a legfontosabb kérdésekre, röviden kifejtetik, hogy azok miként függenek össze egymással, megmagyarázzák a terminológiát, továbbá megmutatják, hogy mely forrásokból mélyíthetjük el tudásunkat.

Bevezetésről van szó, tehát ismertetésünk szorítkozhatna arra is, hogy tartalomjegyzék-szerűen felsorolja, miről szól a könyv. Bármennyire legitimnek tekinthető egy recenzióban az ilyen megközelítés, hiba volna ennyivel megelégednünk. A könyv ugyanis sokkal érdekesebb ennél. Itthonról nézve legalábbis ezt kell megállapítanunk. Számos fejezet, részlet inspirál az elmélyülésre és a továbbgondolásra.

Lássuk tehát, hogy miről szó a könyv? Talán mondanunk sem kell, hogy a mű első fejezete az információtudomány mibenlétét és alaptermészetét vizsgálja. Több más, klasszikus meghatározás között itt találjuk *Jesse Shera* definícióját, amely szerint az információtudomány magában foglalja a tudás teljes fogalmát, bármilyen formában manifesztálódik is az. *Shera* nagyon bölcsen hozzáteszi, hogy az információtudománynak ilyennek *kellene* lennie.¹ Ha ezek után is feltesszük a kérdést, hogy mit jelent az információtudomány, *Michael Buckland* (egészen friss) válaszát is megkapjuk. Szerinte három dolgot érthetünk alatta. Az egyik megközelítés alapján az információtudomány érdekeltségi körébe a számítástechnika, az algoritmusok és az információtechnológia tartozik. A második megközelítés fókuszában az entrópiának az információelméletben és az információfizikában elfoglalt helye áll. A harmadik megközelítés a dokumentumokban rögzített információval, a jelentéssel és a tudással foglalkozik, így két régebbi diszciplínából, a könyvtárosságból és a dokumentációból fejlődött ki. Tegyük mindehhez hozzá, hogy *Buckland* írásának címében is ott van a *lehet* szó. Címe ugyanis *What kind of science can information science be?* Ezt magyarra így fordíthatjuk: *Milyen tudomány lehet az információtudomány?*²

Természetesen a kötet szerzői is adnak definíciót. Ebből emeljük ki egyrészt azt, hogy az információtudomány magában foglalja a tudás számos formáját, másrészt pedig azt, hogy ez a diszciplína a rögzített emberi információra összpontosít.

Annak, hogy hosszasan foglalkozunk a könyv első fejezeté-

vel, egyik oka viszonylag magától értetődik. Az információtudomány „rejtelseibe” bevezető bármely könyv megírásának egyik legfőbb nehézsége magának a tárgynak a meghatározása. A másik ok az, hogy ezen a fejezeten (is) jól érzékeltethetjük a mű felépítését. Minden fejezet végén találunk ugyanis egy összegzést. Pontosabban kettőt. Ebből a második bekeretezve jelenik meg, jelezve ennek az összegzésnek a fontosságát, mondhatnánk azt, hogy ez az „összegzés összegzése”, amely az előzőnél is tömörebben tartalmazza a tudnivalókat. Azzal, hogy bekeretezve jelenik meg, még jobban vezeti a szemünket és a figyelmünket. A következőkben ezekből a bekeretezett megállapításokból válogatunk majd, igaz, nemcsak ezekre fogjuk mondanivalónak alapozni.

Minden fejezet, így az első végén is ott vannak a legfontosabb olvasnivalók. Az első fejezetben ez négy cikket jelent, amelyek a szerzők szerint világosan mutatják meg az egymástól eltérő megközelítéseket. Ezek közül a legrégebbi is 2007-es. Ezeknek az írásoknak a bibliográfiai adataihoz a kötet szerzőinek egysoros kommentárjai (mondhatnánk annotációi) is társulnak. Aztán jön a felhasznált irodalom jegyzéke is. Az előszavakat író szakemberek többségének neve azután hivatkozásként is gyakran előkerül.

A második, történeti fejezet nem okoz különösebb meglepetést, bár címe érdekes, hiszen magyarra így fordítható: „Az információ története: a dokumentumok históriája”. Egy ilyen fejezet természetesen elengedhetetlenül szükséges, és teljesíti is a vele szemben támasztott elvárásokat.

A következő, az információtudomány paradigmáit tárgyaló fejezet – a paradigmák és szemléletváltások mellett – szakterületünknek a filozófiához, a filozófusokhoz való viszonyát vizsgálja, továbbá ismerteti, hogy miként alapozza azt meg a filozófia, különös tekintettel annak két részterületére, az ismeretelméletre (episztemológiára) és az etikára. Az áttekintés itt egyértelműen átfogó és általános, tehát számos specifikus elméletet, például Shannon matematikai információelméletét a megfelelő fejeze-

tekben tárgyalják a szerzők. Itt találjuk viszont azt a rövid összefoglalást, amely *Karl Popper*-nek az objektív episztemológiával kapcsolatos megállapításait tartalmazza. Popper az objektív tudást helyezte előtérbe, feltételezve, hogy a tudás evolúciója olyan, mint amit az élővilágban tapasztalunk. A fizikai testek és ezek fizikai és fiziológiai állapotainak világa és a mentális állapotok világa kettősége mellett egy harmadik világ létezéséről írt.

A könyvben említett meghatározó teoretikusok közül emeljük ki még a – már említett – Shera munkásságát, aki változatos könyvtárosi és oktatói pályája során többek között azt vizsgálta, hogy a modern társadalom milyen hatást gyakorol a könyvtárakra, a könyvtárak pedig milyen hatást gyakorolnak a társadalomra.

Ha Shera nevével ritkán találkozunk a hazai könyvtártudományi írásokban, még inkább igaz ez *Luciano Floridira*, akinek a nevéhez egy önálló információfilozófia kidolgozásának az elképzelése fűződik. Pedig az ő munkásságát is fontosnak tartják a kötet szerzői.

A fejezet összefoglalásában aztán azt olvashatjuk, hogy a könyvtártudománynak nincsen egyetlen, mindenki által elfogadott filozófiai és elméleti alapja, inkább számos alternatívával találkozunk, ami többek között annak is tudható be, hogy szemléletében fordulatok (például a *kognitív fordulat és a társadalmi fordulat*) következtek be. *Az elméleti alapok továbbfejlesztése mindenesetre egyaránt fontos a tudományos megközelítések és a gyakorlat számára.*

Az alapfogalmakkal foglalkozó fejezetből emeljük ki néhány fogalmat! Ezek a következők:

- ◎ az információ,
- ◎ a tudás,
- ◎ a gyűjtemény,
- ◎ a relevancia.

Először kapunk néhányat az információ néhány meghatározó jellemzője közül:

- ◎ kommunikált jelek;
- ◎ jelentéssel bíró adatok;
- ◎ töredékes tudás;
- ◎ a felhasználó számára „csomagolt” tudás.

Nem hiányzik az információ három formájának definíciója sem (megint csak Michael Bucklandtól):³

- © az információ, mint dolog: amikor az információ a dokumentumhoz kötődik;
- © az információ, mint folyamat: amikor az információ valakinek a tudatállapotát módosítja;
- © az információ, mint tudás: amikor az információ azonos az átadott tudással.

A tudás néhány lehetséges megközelítése között olvashatjuk azt az állítást, hogy a tudás megértés. A szerzők kiemelik a személyes tudás fogalmát, amelyet eredetileg *Polányi Mihály* írt le. Hozzáteszik, hogy ez a fogalom némileg Popper második világával rokon, és köztudottan fontos szerepet kapott a tudásmenedzsment területén. A gyűjtemény fogalmával kapcsolatban említettek közül érdemes odafigyelünk arra, hogy az állhat gondolatok dokumentumokban való megtestesüléseiből vagy olyan tárgyakkól, amelyek gondolatokat ébresztenek. Az előbbi inkább a könyvtári gyűjtemény, az utóbbit pedig többnyire képtárakban találjuk.

Bawden és Robinson kiemelik azt is, hogy a relevancia ösztönös megközelítése nem nehéz, viszont ha az elmélet és a gyakorlat szempontjából közelebből is meg akarjuk vizsgálni, már fejtörést okoz. Az ezzel kapcsolatos egyik kérdés az lehet, hogy a visszakeresett dokumentum valóban az adott témáról szól-e, továbbá, hogy a rendszerben jól tárták-e fel tartalmi szempontból. Ez viszonylag könnyen megválaszolható. Sokkal összetettebb azonban a másik kérdés: vajon a felhasználó relevánsnak tekinti-e?

Önálló fejezetet kapott a szakterületi, (más néven) tartományelemzés. Az egyes szakterületeket, ahogyan azt – a már említett – Hjørland⁴ kifejti, a tudományos közösségek alakítják ki, és elemzésük alkalmas az információ megértésére. A szakterületi elemzés a könyvtártudomány kognitív és a viselkedési paradigmájának alternatíváját kínáló társadalmi-kognitív paradigmához kötődik, tehát középpontjában már nem az egyén áll.

Bawden és Robinson szerint a tartalmi feltárás

az új információs környezetben is a könyvtártudomány középponti kérdése. Ezért is kapott önálló fejezetet, amelyből többek között megtudjuk, hogy amíg az új dokumentumtípusok kezelésére a leíró metaadatok új formái jöttek létre, a tartalom leírása alig változott. Azt is látnunk kell, hogy ezen a területen még nem alakult ki az egészséges arány az emberi szakértelem, a számítógépes módszerek, valamint a közösségi címkézés között. Közben a technikai fejlődés ellenére is érvényesek a már régóta létező elméletek és fogalmak.

Valószínűsíthető, hogy az információtechnológiai fejezet lesz az, amelyik esetében leginkább számolhatunk a viszonylag gyors elavulással. A fejezet végén található következtetések természetesen nem meglepőek, hiszen tudjuk, hogy a számítástechnika nagymértékben meghatározta, és meg is fogja határozni az információtechnológiai környezetet, továbbá hogy ezek a változások a rögzített információ egész kommunikációs láncát érintik. A szerzők viszont azt állítják, hogy a könyvtárosok képesek lehetnek arra, hogy ne csak az olyan, korábban a figyelmük középpontjába került területeket ismerjék, mint az információ-visszakeresés és a digitális könyvtárak, hanem másutt is hozzájáruljanak az információs technológiák fejlődéséhez-fejlesztéséhez.

Az *informetria* (bibliometria, tudománymetria, webometria) kérdéseivel idehaza talán kevesebbszer találkozunk. Az ennek a tárgynak szentelt fejezetben a kötet szerzői mindenesetre megállapítják, hogy az informetria olyan alapvető ága a könyvtártudománynak, amelynek alapvető törvényszerűségeit jól értjük, viszont gyakorlati alkalmazása messze elmarad az elmélet fejlettsége mögött.

Valószínűleg senki sem vitatja, hogy a következő fejezet témája, az információs viselkedés vizsgálata középponti kérdéskör. Több mint ötven éve vizsgálja számos kutató különféle módszerek felhasználásával. Sok vonatkozásával kapcsolatban születtek fogalmi modellek és kvalitatív elméletek, miközben általános elveit kevésbé sikerült feltárni.

Az információ kommunikálásának változó kontextusai, amelyekről a következő fejezet szól, vegyes képet mutatnak. A technológiai változás, a digitális formák előretörése egyrészt megálíthatatlanul változtatja információs környezetünket, másrészt viszont a nyomtatott dokumentumokra épülő fizikai könyvtárak továbbra is fontosak, ahogyan számos „régí” eszköz is megmaradt. Tény ugyanakkor, hogy a változás nemcsak a formátumok és az eszközök szintjén következik be, hanem az információval való bánás új formáit is megkövetelik.

Mindez (a kötetben is) összefügg az információs társadalom fogalmával és kérdéseivel. Ebből a fejezetből többek között megtudhatjuk, hogy az információs társadalmat nemcsak az információs technológiák formálják, hanem nemzeti és nemzetközi politikai, jogi és más szabályozási meghatározottsága is jelentős. Az információs társadalom kapcsán problémákat is észlelünk: ilyenek például az információs túlterhelés és a digitális szakadék.

A következő fejezetnek csak a címét említsük meg: *Információmenedzsment és információpolitika*. A digitális írástudással foglalkozó fejezet kapcsán pedig talán azt érdemes kiemelni, hogy ebben a kiemelkedően fontos témában a fogalmi és terminológiai következetlenség a jellemző. Magát az elnevezést is gyakran az *információs műveltség* kifejezéssel illetjük úgy idehaza, mint nemzetközi szinten.

A kutatás a jövő nélkülözhetetlen záloga az információval foglalkozó szakterületek és szakmák számára. A tudományos kutatók és a gyakorló szakemberek közös felelőssége, hogy ez

a kutatási tevékenység megfelelő legyen, és a meglévő eredmények felhasználásra kerüljenek. Az ennek a célnak az eléréséhez szükséges módszerekről szól a könyv 14. fejezete.

Mi mással zárhatnák a szerzők kötetüket, mint a könyvtártudomány jövőjéről szóló gondolatokkal. Bár a jóslatok természetesen csak általános természetűek lehetnek, szerintünk a könyvtár- és információtudomány fényes jövőnek néz elébe. Szándékosan használtam ismét tudományterületünk teljes nevét, mert emlékeztetni szeretnék arra, hogy ez a mű bevezetés az információtudományba, abból is olyan, amelyik a 2010-es évek terméke, viszont egyaránt támaszkodik a hagyományokra és „halad a korral”.

Koltay Tibor

Jegyzetek

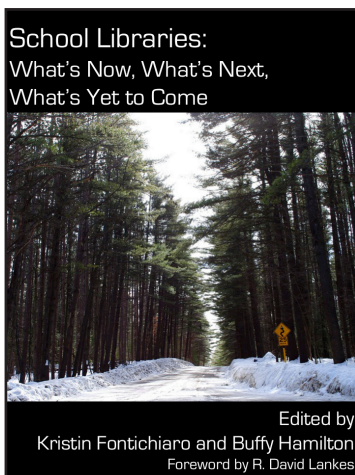
1. Shera, J.: *Knowing books and men: knowing computers too*, Littleton CO: Libraries Unlimited, 1973.
2. Buckland, M.: *What kind of science can information science be?* = *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 63. vol. 2012. 1. no. 1–7. p. [Ld. a 239. számú referátumot: *Könyvtári Figyelő*, 2012. 4. 819–820.]
3. Buckland, M.: *Information as thing* = *Journal of the American Society for Information Science*, 42. vol. 1991. 5. no. 351–360. p.
4. Hjørland, B. – Albrechtsen, H.: *Toward a new horizon in information science: domain-analysis* = *Journal of the American Society for Information Science*, 46. vol. 1995. 6. no. 400–425. p.

Védőlista veszélyeztetett kulturális intézményekről

Húsz intézmény került fel a Német Kulturális Tanács által bevezetett veszélyeztetett intézmények listájára. A kezdeményezés a szervezők szerint sok múzeumot, könyvtárat és színházat menthet meg a bezárástól. A Német Kulturális Tanács több mint húsz tartományi kulturális szervezet ernyőszervezetéként egy éve indította el a vörös listát. A veszélyeztetett állat- és növényfajok vörös listájához hasonlóan azokat az intézményeket mutatják be, amelyeket a megszűnés veszélye fenyeget. A konkrét példák sokkal kézzelfoghatóbbá teszik a takarékosági politika hatásait, mintha az emberek csak száraz számokat ismernének.

http://kulturport.hu/tart/pcikk/f/0/168148/1/kultura/Husz_intezmeny_a_kulturalis_voroslistan

School Libraries : What's now, what's next, what's yet to Come [elektronikus dok.] / Kristin Fontichiaro ; Buffy Hamilton (eds.). – Smashwords, 2011.

<http://www.smashwords.com/books/view/96705>

Tű a szénakazalban: ingyenesen letölthető e-könyv az iskolai könyvtárakról

Az iskolai könyvtárakról készült, elektronikus könyvként ingyen letölthető gyűjteményes összeállítás a következő fejezetekből áll:

1. A tanulók
2. Kit és hogyan tanítunk?
3. Az írástudás új és többszintű formái
4. A játék
5. Az olvasás
6. A fizikai könyvtárak
7. Virtuális könyvtárak
8. Gyűjteményszervezés
9. Együttműködés
10. Továbbképzés

Több mint ötven könyvtáros és oktatással foglalkozó szakember rövid írását találjuk a letöltött kötetben. Mivel nincsenek összegzések a fejezetek végén, a bemutatásra legjobb megoldásnak azt tűnt, hogy szemelvényeket adjunk az írásokból, ahogy azt például Steve Matthews tette recenziójában.¹ Az összeállítás alapjául a *crowdsourcing szolgáltat*, tehát az a módszer, amikor egy nagyobb csoport tudását ötletelés formájában használják fel.

Oldalszámokat nem talál az olvasó ebben a letölthető, terjedelmes pdf-fájlban, de a tartalomjegyzék alapján ezért el lehet igazodni az anyagban. A hagyományostól eltérő könyv eltérő munkamódszert, másféle hivatkozást kíván a recenzió írójától, ezért nem is utalunk arra, hogy az adott részlet melyik fejezetben szerepel.

Következzék tehát néhány gondolat (részben Matthews válogatása alapján), amelyet a szerzők felvetettek.

Az előszóban ismerősen csengő mondatokat olvasunk: az iskolai könyvtárak jövője még nem dőlt el. Évről évre felmerülő kérdés, hogy válságos helyzetben a tanárok létszámát csökkentés-e, vagy a könyvtárost küldjék inkább el? A kérdés azért félrevezető, mivel a könyvtárosok maguk is tanárok, viszont az ő osztálytermeik a

könyvtár négy falán kívülre és minden osztályteremre, sőt, minden diák otthonára kiterjednek. Az iskolák túl gyakran hoznak rövid távú döntéseket, amikor megkísérelik, hogy megerősítsék a hagyományos, osztálytermi oktatást, ahelyett, hogy a tanulóközpontú oktatásba fektetnének energiákat.²

Ebben a gyorsan változó, információval telített és túlstimulált világban le kell kötnünk diákjaink figyelmét. Ha nem ezt tesszük, elveszíthetjük a figyelmüket, sőt – rosszabb esetben – természetes érdeklődésüket is. Ahhoz, hogy 21. századi tanulóink igényeit ki tudjuk elégíteni, úgy kell gondolkodnunk, mint ők. Ennek érdekében az érdeklődésüket nagymértékben felkeltő gyűjteményeket kell kialakítanunk. Figyelemmel kell kísérnünk, hogy mi érdeklí a tizenéveseket. Mi a fontos a számukra? Mi kelti fel az érdeklődésüket? Min gondolkodnak el és min nevetnek? Mi rémiszti őket? Sok esetben a választ a közösségi média és a popkultúra adja meg.³

A jövőben az iskolák megengedik, hogy az órákon a tanulók használhassák a mobiltelefonjait: a könyvtárosok pedig meg fogják mutatni a tanároknak és a tanulóknak, mi mindenre használhatók ezek a technológiák.⁴

Nem feltétlenül kell forradalmi változásokat várnunk. Az eszközök és a média formái ugyan folyamatosan változnak, az alapvető folyamatok és az észjárásunk azonban ugyanolyanok maradnak.⁵

A jövő könyvtárosa él a közösségi média adta lehetőségekkel, amelyeket arra használ, hogy hidat építsen a diákok, a tanárok és a világ között. Megérti, hogy a diákok igényeinek kielégítése érdekében a könyvtárnak elérhetőnek kell lennie bárhol, bármikor. A jövő könyvtárosának nemcsak kreatívnak, rugalmasnak kell lennie, hanem hajlandónak arra, hogy mindent megtegyen a diákok lefoglalása érdekében. Az iskolai könyvtárosoknak soha nem éltek meg ennyi bizonytalanságot és ennyi lehetőséget.⁶

A hasznos és haszontalan megkülönböztetéséhez kötődő készségekre ma minden eddiginél nagyobb igény van, mivel diákjainknak soha nem látott mértékű hozzáférése van az információ

soha nem látott áradatához. Ma a legfontosabb árucikk nem az információ maga, hanem annak képessége, hogy szintetizáljuk és kontextusba helyezzük, hasznos, gyakorlati tudássá alakítsuk. Az iskolai könyvtárosok mindig is segítettek abban, hogy rendet teremtsünk a világban.⁷

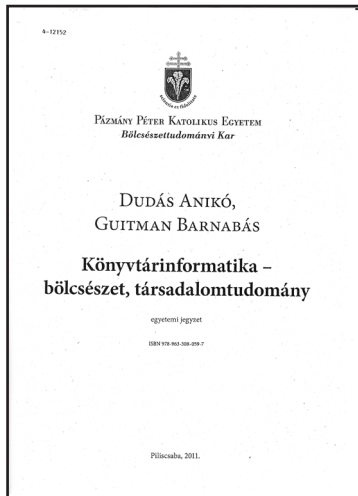
A könyvtárosok természetes küldetése, hogy segítsék a fiatalokat az írástudás a digitális média által megkövetelt új formáinak elsajátításában. Ahelyett, hogy a fiatalok szétszórtságára panaszkodnánk, segítenünk kell nekik abban, hogy formálják figyelmüket. Azt legalább meg kell mutatnunk nekik, hogy mit jelent, ha figyelemmel vannak arra, miként bontakoztatják ki a figyelmüket az okostelefonok és laptopok korában, az osztályteremben és másutt.⁸

Az a munka- és időbefektetés, amit a kötet egy-egy írásának elolvasása kell fordítanunk, meglehetősen kevés. Úgy tűnik viszont, hogy jóval több erőfeszítést igényel, hogy valóban hasznos és releváns dolgozatokat találjunk benne. Mindazonáltal érdemesnek tűnik, hogy – képletesen szólva – néhány tút megkeressünk ebben a szénakazalban. Ehhez némi motivációt jelent az, hogy néhány olyan, neves szerző írását is olvashatjuk a kötetben, mint *Susan Ballard*, *David Lankes*, *Howard Rheingold* vagy *Michael Stephens*.

Koltay Tibor

Jegyzetek

1. MATTHEWS, S.: School libraries: what's yet to come? Blogbejegyzés: 21st Century Library Blog, 2011. október 28. <http://21stcenturylibrary.com/2011/10/28/school-libraries-whats-yet-to-come/> [2013. május 22.]
2. LANKES, D.: Hanging in the balance. uo.
3. Hyman, S.: You had me at „hello”. uo.
4. KUON, T.: The Jetsons Have Arrived: 21st-century learners are connected. uo.
5. STANBRO, J.: Learning that lasts. uo.
6. LAGARDE, J.: The future of libraries is now. uo.
7. ST.LIFER, E.: Lighting the fuse of inquisitiveness. uo.
8. RHEINGOLD, H.: New literacies and librarians. uo.

DUDÁS Anikó – GUITMAN Barnabás

Könyvtárinformatika – bölcsészet-tudomány, társadalomtudomány [elektronikus dok.] : egyetemi jegyzet / Dudás Anikó; [közrem.] Guitman Barnabás ; [közread. a] Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. – Piliscsaba : PPKE BTK, 2011. – 283 p.

ISBN 978-963-308-059-7

https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/dudas_aniko-guitman_barnabas-konyvtarinformatika_bolcseszett_tarsadalomtudomany%281%29.pdf

Könyvtárinformatikai kalauz

Az itt ismertetett, elektronikus szöveggént hozzáférhető jegyzetet *Dudás Anikó* adjunktus írta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsész- és társadalomtudományi szakain tanuló hallgatók számára. A vállalkozás egyedülálló a maga nemében: abból a szempontból mindenképpen, hogy az utóbbi időben nagyon ritkán találkozni nyomtatásban közreadott, részletes információkat tartalmazó használóképzési segédletekkel, szakirodalmi kalauzokkal, a források és a könyvtárhasználati technikákat ismertető művekkel. A szerző munkáját néhány rész erejéig (a 10., 11. és 13. fejezet megírásával) társszerző segítette: *Guitman Barnabás* jegyzi a Google-lal és „környékével” kapcsolatos fejezeteket.

A bevezető fejezet – miközben a könyv témáját, tárgyát, szerkezetét mutatja be – rendet teremt az informatika, könyvtárinformatika, számítógépes informatika, tájékoztatás, információtudomány fogalomkörében. Az „*egymástól nehezen elkülöníthető, szorosan összefonódó módszerekkel és eszköztárral rendelkező könyvtár- és információtudományról*” szólva például a szerző így ír: „*Az informatikai eszközökkel történő könyvtári forrásokból való tájékozódás, információszerzés és információkezelés, a digitális könyvtár igénybevétele és az ezzel kapcsolatos egész problémakör megnevezésére így joggal nyer teret a köznyelvben is elterjedő könyvtárinformatika.*” Egyben rögzíti, hogy a jegyzet a könyvtárhasználat témakörére koncentrál. Említi *Havasréti József* korábbi tankönyvének (*Tudományos írásmű*, közreadta a Bölcsész Konzorcium, 2006-ban) ihlető hatását, és annak egyfajta kiegészítéseként határozza meg magát. Azt ígéri, hogy részletesen kibontja a könyvtárhasználat témakörét. Sajnos, a recenzensnek a jegyzetből arról nem sikerült információt szereznie, hogy a benne foglalt hatalmas ismeretanyagot a hallgatók milyen bontásban és milyen órakeretben sajátítják el, továbbá mennyire önállóan tanulnak, milyen módon konzultálhatnak az ismeretanyagról, mi a számonkérés módja. A szerző azt ígéri, hogy a hallgatók a jegyzetet tanulmányozva „*könyvtárinformatikai pallérozottságra*” tehetnek szert, és ez mindenképpen biztató...

A mű tizenhárom átfogó fejezetből áll. Az egyes fejezetek törzsanyagra és járulékos részekre oszlanak (az utóbbiakban kaptak

helyet a gyakorlati elsajátítást és a kérdéskör továbbgondolását segítő kérdések, feladatok, a szövegben helyenként rendkívül hasznos tippek és trükkök is, a fogalmakat magyarázó kislexikon, valamint a fejezetekhez kötődő bőséges szakirodalom).

A tankönyv elektronikusan elérhető, letölthető, ugyanakkor – csekély lektori és olvasószerkesztői beavatkozás után, szükség szerint frissítve – akár nyomtatott (vagy elektronikus) kézikönyvként is megállná a helyét. (Egyelőre nem lett belőle interaktív elektronikus tananyag, ennek tervét sem említi a szerző.) A tartalom, a tárgyalt források és szolgáltatások köre hűen tükrözi a 2011-ben érvényes magyarországi kutatási feltételeket és körülményeket. A kötet célközönségét elsősorban a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészeti és társadalomtudományi képzéseinek hallgatói jelentik. Mivel az elérhető adatbázisok stb. köre folyamatosan változik, a bevezető azt ígéri, hogy az aktuális lehetőségekről külön internetes segédanyag készül. Erre a recenzió leadásának időpontjában, 2013. május elején nem bukkantunk rá.

Az 1. fejezet, *A könyvtárak szerepe a korszerű ismeretszerzésben* azzal indul, hogy számba veszi a „Mi a könyvtár?” kérdésre a hallgatóktól kapott véleményeket, és a legjellemzőbb megfogalmazások szerinti csoportosításban tárgyalja a könyvtár funkcióit, a hagyományos könyvtárhoz köthető alapvető szolgáltatásokat, mindig kitérve arra is, hogy a digitális korszak milyen eszközrendszerrel ad a könyvtárak kezébe. Az 1.2. fejezet (*A komplex könyvtárak felé*) voltaképpen a hibrid könyvtárakról szól: az eszközök átalakulásáról és az információszerzési szokások változásairól.

A 2. fejezet, *Dokumentumtípusok* egy, a hallgatók érdeklődését valószínűleg felkeltő, meglehetősen kérdéssel indul (t.i. *Dokumentum-e az állatkerti zsiráf?*), majd az ismerettrögzítés történeti fejlődését követi nyomon. A dokumentumtípusokat többféleképpen csoportosítja, a különböző kategóriákat gondosan szemlélteti.

Ezt az anyagrészt az ISBD 2009 szerinti három szempont (a tartalom megjelenési formá-

ja, a formát közelebbről is minősítő tartalmi jellemző, médiatípusok) szerinti csoportosítás követi. Mielőtt a *Könyv és a Folyóirat, időszaki kiadvány, sorozat* alfejezetekhez érnének, még beiktatódik egy külön rész, melynek a címe *A tudományos szakirodalom*; a tudomány és a tudományos kutatás definíciójával indul, majd rátér a bölcsészet és a társadalomtudományok területén szokásos tudományos írásművek műfajaira. Külön alfejezet szól az elsődleges, másodlagos és harmadlagos források köréről, és a szerző nyomatékosan felhívja a figyelmet a források értékelésének fontosságára. Így érkezünk el a könyvvel foglalkozó alfejezethez, amely számos meghatározással indul, s rátér a legfontosabb könyvtípusokra és a monográfiák leggyakoribb fajtáira. Ebben a részben a könyvtárosi-dokumentációs precizitás és szóhasználat praktikus – néhol kissé a könyvtárosi szakismeretek felé hajó – tudásanyaggal párosul (a címloldal kitüntetett szerepe, ISBN stb.).

A *Folyóirat, időszaki kiadvány, sorozat* alfejezet elhatárolja egymástól a címben említett dokumentumtípusokat, és kitér napjaink folytatódó, integráló dokumentumaira (híroportálok, szakmai blogok stb.) és azok archiválásának speciális problémáira is. Külön tárgyalja a szakfolyóiratok kitüntetett szerepét, a szakcikkek speciális fajtáit, majd példákon mutatja be a számozási gyakorlat változatait, és ír az ISSN-ről.

A *Könyvsorozatokról* szólva említi meg a számozás kérdéseit, a helyesírási tudnivalók között a kis- és nagybetűk használati szabályait, majd megismertet az alsorozat és az ágazati cím fogalmával, példákkal illusztrálva. A fejezet utolsó egységében a tudományos, a népszerűsítő és az átmeneti (szürke) irodalom megkülönböztetése a téma.

A 3. fejezet *Az egyes könyvtártípusok* sajátos vonásait mutatja be. A nemzeti könyvtárról szóló általános ismertetés után külön szerepel mindaz, amit a magyar nemzeti könyvtárról tudni érdemes, kiemelten kezelve a központi és e-szolgáltatásokat. A tankönyv a közkönyvtárakat az országos könyvtári hálózat belépési pontjaiként említi, és ráirányítja a figyelmet az

általuk kínált könyvtárközi kölcsönzési lehetőségekre és a helytörténeti gyűjteményekre. Az iskolai könyvtáraknak mindössze egy bekezdést szentel.

Az *Országos szakkönyvtárak a bölcsészettudományok és a társadalomtudományok körében* rész ismertetéseiben kitér a bölcsész- és társadalomtudományi hallgatókat érdeklő adatbázisokra. A felsőoktatási könyvtárakkal kapcsolatos kérdéseket viszonylag röviden tárgyalja: ezekről bizonyára azt feltételezi, hogy ezt a típust ismerik a legjobban a hallgatók.

Az egyházi könyvtárak számbavételét követően külön alfejezetet szentel az *elektronikus, virtuális könyvtár és a nyílt hozzáférés* témájának. Ennek keretébe illesztette a metaadatok fogalmi tisztázását, a tulajdonlás vagy hozzáférés dilemmáját. Mindez elvezet a repozitóriumok ismertetéséig.

A 4. fejezet, a *Könyvtári honlap, katalógus, adatbázis*, rövid bevezetők után tér rá a katalógusban való keresés rejtelmeire, és nagy empátiával igyekszik előre felhívni a figyelmet a keresés csapdahelyzeteire. Könyvtárosok számára szokatlan módon – de a használókat tekintve teljesen érthetően – ekkor és itt merül fel a bibliográfiai leírás kérdésköre, itt kerülnek megtárgyalásra a katalógusrekord adatsportjai, változatai. A jegyzet szerzője az összefoglaló és az analitikus leírás rögzösnek bizonyuló útján igyekszik elvezetni a hallgatókat, akik biztosak hálásak is lesznek az útmutatásért, mert – valljuk be – ezek értelmezése időnként még tapasztalt és meglett könyvtárosoknak is gondot szokott okozni.

A fejezetet olvasva fokozatosan derül ki, hogy a cél, amiért ez a rész megszületett, voltaképpen az irodalomjegyzék szakszerű összeállítása. Ez a fejezet a nemzetközi azonosítók ismertetésével zárul.

Az 5. fejezetben (*A bibliográfia*) érkezett el az idő a dokumentumok számbavételével kapcsolatos kérdések, alapfogalmak és típusok tisztázására. A magyar nemzeti bibliográfia történetéről, a hungarikum fogalmáról, a kurrens magyar nemzeti bibliográfiáról és a sajtóbibliográfiákról egyaránt szó esik.

A 6. fejezettel (*Információkereső nyelvek*), nagyjából a kötet közepén zárul a jegyzetnek a szó szoros értelmében vett könyvtári része, ezt követően az információkeresés áll a fejezetek középpontjában. Ez az első ilyen tárgyú fejezet alapos osztályozásméleti bevezetést ad az információkereső nyelvek típusainak megismeréséhez, részletesen szól a tárgyszavakról, kulcsszavakról, keresési taktikákról, az ETO-ról, a tezauszról.

Az *információkeresés műveleteit* taglaló 7. fejezet a keresőfelületektől indul és jut el a logikai műveletekig. Ismét kiemel egy olyan problémát, amelynek tisztázása (a szövegszó és a tárgyszó különbsége) létfontosságú lehet, hogy a keresés eredményes legyen.

A 8. fejezet az *adatbázisok* világába kalauzol el: voltaképpen abban segít, hogy miképpen fogjunk egy számunkra ismeretlen adatbázis megismeréséhez. Milyen szempontokat (hatókör, kiadó, szolgáltató, típus, az adatelemek köre, kereshetősége) kell mérlegelni, amikor egy-egy adatbázist kiválasztunk, illetve amikor igyekszünk minél jobban kihasználni a benne rejlő lehetőségeket? A 8.4.5-ben (*Látja-e az adatbázis tartalmát a Google?*) már megpendíti a „guglizás” problematikáját is, amellyel részletesen később a 10. fejezetben foglalkozik.

A 9. fejezet (*Szakterületi adatbázisok, tartalomszolgáltatások*) tér rá a szakterületi – esetünkben természetesen a bölcsészettudományi és társadalomtudományi – adatbázisok konkrét tudnivalóira, mégpedig a következő hármas tagolásban: általános tájékozódás, szakterületi adatbázisok, felsőfokon.

A 10. és a 11. fejezet (*Google keresési technikák, illetve Digitális képek, térképek adatbázisai*) a társszerző, Guitman Barnabás munkája, szintűgy a 13. fejezet, a *Zoteró*ról szóló. A 10. fejezetben ismét felbukkannak a Boole-operátorok, parancsszavakkal végzett műveletek és a Google speciális keresési lehetőségei, a Google Könyvek, a Google Tudós és a Google Képek. (Rövid említés történik egy ritkán tárgyalt „mellékhatásról”, t.i. arról, hogyan hat a Google a környezetre.)

A 12. fejezet, *Hivatkozási stílusok* – itt Dudás Anikó egy fejezet erejéig visszaveszi a szót –, miután egy utolsó gyors és összefoglaló iránymutatást ad a szakirodalmi forráskutatás szakaszaira nézve, az utolsó szakaszban a hivatkozások korrekt elkészítésének ágas-bogas teendőire tér ki: az alapfogalmak mellett megismertet a számos lehetőség közül a nálunk elterjedtek mondható hivatkozási stílusokkal (ItK, Fons, MLA, Chicago Style, APA), de segít megoldani az interneten közzétett és az onnan elérhető dokumentumokkal kapcsolatos dilemmákat is.

A kötet egészét a felhasznált irodalom gazdag jegyzéke és a mutatók egészítik ki. Az irodalomjegyzékben külön szerepelnek a kutatómódszertani kézikönyvek és a történeti gyűjteményekhez hasznos források. A mutatók tartalmazzák az ábrajegyzéket, a szövegben említett

adatbázisok jegyzékét, valamint a fejezetvégi kislexikonokban szereplő fogalmak praktikus mutatóját is.

Összefoglalva elmondható, hogy egy kiváló színvonalon megírt, illusztrációkkal gazdagon ellátott, gyakorlatias egyetemi jegyzettel van dolgunk, amely nemcsak a bölcsészet- és a társadalomtudományi szakok hallgatóinak ad elméleti és gyakorlati segítséget e tudományok alapjainak elsajátításához és műveléséhez, hanem a többi tudományterületen működő hallgatóknak vagy kezdő kutatóknak is. Bízunk benne, hogy valamilyen pályázati lehetőséget kihasználva rövidesen nemcsak a PPKE honlapján jelenik meg, hanem szélesebb körben terjedhet el ez a korszerű ismeretanyagot tartalmazó „szintezéskönyv”.

Hegyközi Ilona

Elindult az Amerikai Digitális Közkönyvtár

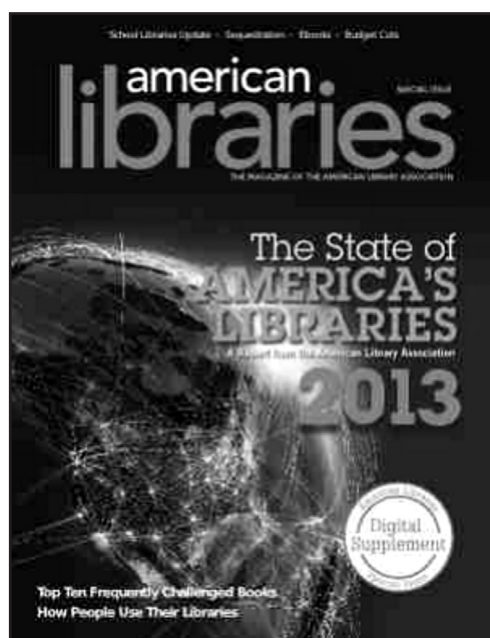
A Digital Public Library of America (DPLA) elindulásával újabb forrás nyílt meg azok előtt, akik történeti értékű tartalmakra kíváncsiak. A DPLA béta-verziójának hozzáférhetővé válásával hangszólyozottan az amerikai történelemre, kultúrára koncentráló nemzeti, a lehető legtöbb adatbázist egy helyen kezelő honlap kezdte meg nyilvános működését. A kezdeményezés két éves munka után jutott el jelenlegi állapotába, és most az oldal látogatói 2,4 millió rekordhoz férhetnek hozzá: könyvekhez, képekhez, videókhoz, hanganyagokhoz stb., melyeket – hasonlóan az európai Europeana működéséhez – Amerika könyvtárai, levéltárai, múzeumai és egyéb archívumai helyeztek el az adatbázisban.

Vagyis a DPLA éppúgy nem rendelkezik saját anyaggal, mint az Europeana, valójában közös felületet, adatbázist és hozzáférést kínál a számtalan helyen található digitális anyagokhoz. Egy jól működő rendszerben ennek az az előnye, hogy a felhasználóknak nem kell számtalan adatbázist böngészniük, mivel egyetlen helyről elérik az összeset. A hátránya is ebből fakad azonban (akárcsak az európai projekt esetében): a DPLA csak elvezet a dokumentum tárhelyéhez, ám ott már nem érvényesek a Digitális Közkönyvtár szabályai: ahány forráshely, annyiféle formátum, annyiféle böngésző stb.

(Forrás: *IT café*, 2013. április 19. Részlet Dajkó Pál írásából)

Az amerikai könyvtárak helyzete 2013-ban Az Amerikai Könyvtárosok Szövetségének (ALA) jelentése

„A könyvtárak és a könyvtárosok továbbra is reagálnak településük igényeire, csökkenő forrásaik ellenére fontos dokumentumokat szolgáltatnak, szót emelnek, ha könyveket próbálnak betiltani, és kiállnak a digitális tartalmak szabad hozzáféréseért, erősen az elektronikus könyvekre fókuszálva. A múlt év ilyen és hasonló könyvtári trendjéről esik szó részletesen ebben a jelentésben” – áll az ALA The State of America’s Libraries Report 2013 c. kiadványa előtt. A vezetői összefoglalás és a bevezetés után a jelentés kitér a közkönyvtárakra, az e-könyvek és a szerzői jog kérdéseire, az iskolai, majd a felsőoktatási könyvtárakra, a közösségi hálózatokra, a könyvtár-építés és –tatarozás, az aktivitás (outreach) és a sokszínűség (diversity) kérdéseire, végül pedig a kongresszusnak a könyvtárakat (negatívan érintő) döntéseivel és a szellemi szabadsággal foglalkozik. Bibliográfia és a jelentést készítő egységek listája zárja a jelentést, mely az American Libraries c. folyóirat különszámának digitális mellékleteként látott napvilágot. (A <http://www.ala.org/news/state-americas-libraries-report-2013> címen megtalálható a teljes szöveg.)

Egy nemzetközi könyvtári blog

A nemzetközi könyvtári blogot (Globalibro. Das internationale Bibliotheksblog) 2006 februárjában hozta létre Andreas Mitrowann könyvtáros elsősorban a németajkú szakmai közösség számára. Az oldal a világ minden tájáról közöl érdekes híreket és időszerű újdonságokat a közkönyvtárakról. A németül nem tudók is böngészhetnek a Translate menüpont segítségével – sajnos, igen gyarló gépi fordításban – az érdekes szakmai blog anyagában. (Lásd: <http://globalibro.wordpress.com/>)